

Рудянин Іван (м. Луцьк).

Участь греко-католицького духовенства у культурно-мистецькому житті Східної Галичини (XIX – поч. XX ст.)

Аналізуючи літературно-мистецьке життя в Східній Галичині в середині XIX – на початку XX ст., варто підкреслити активну участь в ньому греко-католицького духовенства. Сьогодні ж предметом окремого дослідження може стати літературна творчість таких представників як І. Гушалевича, А. Могильницького, І. Наумовича, М. Устияновича та багатьох інших.

Іван Гушалевич (1823–1903) народився 4 грудня 1823 р. в с. Палашівка, нині – Чортківського району, в багатодітній селянській родині. Вчився спочатку в дяка, потім у початковій школі в сусідньому селі Базар, а відтак у Бучацькій гімназії, після закінчення якої став вихованцем Львівської духовної семінарії. Тоді ж почав літературну діяльність, був священником у селах Галичини. Його прізвище як відомого громадського діяча, члена Головної руської ради, депутата Віденського парламенту і Галицького сейму вже згадувалося у попередньому розділі. Окрім того, о. І. Гушалевич плідно працював на педагогічній, видавничій (редактор часописів «Новини» і «Пчола») та літературній ниві. Він є автором кількох поетичних збірок: «Поезії» (1861), «Галицькі відголоси» (1880), «Стихотворения» (1884) та ін. Окремі його поезії стали народними піснями, а його вірш «Мир вам, браття» в середині XIX ст. виконувався як національний гімн [10, 491–511].

Відомим літератором у Галичині та за її межами був Микола Устиянович (1811–1885). Він був вихідцем з міщанської родини (містечка Миколаєва на Львівщині). Після закінчення Львівської духовної семінарії тривалий час був парохом у с. Славському на Львівщині, з 1870 р. в Сучаві (Буковина). У літературу увійшов як талановитий поет і прозаїк. Він належав до оточення М. Шашкевича, друкувався в багатьох галицьких часописах. Його творчість високо оцінювали сучасники, називаючи М. Устияновича «руським солов'єм». Основні його прозові твори – «Старий Єфрем», «Месть

верховинця», «Страсний четвер». Окремі поезії, такі як «Пісня опришків», «Верховино, світку ти наш», стали народними піснями та виконуються й донині [3, 102–109].

Антін Могильницький (1811–1873) також походив зі священницької родини із с. Підгірки на Станіславщині. Літературну діяльність молодий Могильницький почав у 1838 році в стінах Львівської духовної семінарії, де написав свої перші вірші. Після закінчення семінарії висвятився в 1841 р. Як зазначалося вище, він брав активну участь у громадсько-політичному житті Галичини і разом з тим був відомим поетом. Основні його твори – поема «Скит Манявський», балада «Русин-воїн». Його творчість високо оцінював І. Франко, відносячи А. Могильницького до числа «галицьких будителів» [10, 421–474].

Автором багатьох оповідань, повістей, поезій, п'єс, казок був священник Іван Наумович (1826–1891), відомий також як громадський і політичний діяч. Він був широко знаний у народній масі, оскільки публікував свої твори на сторінках 22-х часописів, з якими співпрацював.

У літературі пробували себе також греко-католицькі священники Й. Красицький, Й. Лозинський, О. Заклинський, І. Озаркевич та інші. Отже, як бачимо, поряд зі світською інтелігенцією біля витоків української художньої літератури на західноукраїнських землях стояло чимало представників духовенства.

Наступним важливим кроком духовенства, спрямованим на розвиток культурно-освітнього життя в регіоні, стала популяризація різних видів національного мистецтва. Почин до цієї справи знову ж таки дало греко-католицьке духовенство. Зародження українського театрального мистецтва в Східній Галичині пов'язують із Коломийщиною, де в 1848 р. о. Іван Озаркевич, дід письменниці Наталі Кобринської, заснував перший у Галичині аматорський театр. У червні того ж року аматорська група під керівництвом о. І. Озаркевича показала свою першу виставу, нею стала переробка «Наталки Полтавки» І. Котляревського під назвою «Дівка на

виданні, або На милованне нема силованне». Вистава настільки сподобалася публіці, що її показували декілька разів. Трупа о. І. Озаркевича не раз ставила на сцені твори Котляревського під зміненою назвою, наприклад, «Москаль-чарівник» після переробки став називатися «Жовнір-чарівник».

Основною метою вистав театру, стала популяризації серед населення творів українських письменників. Серед постановок варто також відзначити «Сватання на Гончарівці» Квітки-Основ'яненка та «Купала на Івана» С. Писаревського. Однією із найкращих вистав була переробка «Наталки Полтавки», поставлена наприкінці роботи Собору руських учених у 1848 р. [2, 167–168].

Думку про потребу побудови приміщення для Руського галицького театру представники духовенства озвучили одразу ж після заснування Головної руської ради. Так, 15 червня 1848 р. на засіданні ради з такою пропозицією виступив о. Лев Трещаківський. У своєму виступі він підкреслив необхідність заснування у Львові «Народного дому», що «має бути осередком, де все те, що торкається користи і слави цілого нашого руського народу збиралося б, і де все це творилося б» [13, 11]. У цьому приміщенні, на думку священика, мав бути і театр.

Стрімкий ріст популярності театральних виступів сприяв заснуванню у 1864 р. першого професійного театру в Східній Галичині. 29 березня 1894 р. в залі «Народного дому» у м. Львові відбулася перша вистава театру, що стало визначною подією в культурно-мистецькому житті Галичини. «Коли завіса піднеслася, станув перед очима видців гурт святочно прибраних хлопців і дівчат, та з-поміж них виступив студент університету Льонгин Бучацький і виголосив святочний прольог, написаний о. професором доктором Омеляном Огоновським. Опісля відіграла оркестра, від оплесків і радости не було кінця...», – так описав її К. Левицький [7, 84].

На сцені театру «Руська бесіда» велику популярність здобули драматичні твори о. Осипа Барвінського – брата Олександра Барвінського. Він працював у жанрі історичної драматургії. Найвідомішими його творами

стали драми «Павло Полуботок» та «Чернігівка». Дослідники історії українського театру їхню популярність пояснюють тим, що на цей час в Галичині гостро відчувався брак нових драматичних творів на історичну тематику.

Ще одним представником духовенства, що трудився на літературно-мистецькій ниві, був Омелян Огоновський – видатний громадський діяч, відомий в українській науці літературо- та мовознавець, співзасновник Народної ради, член-засновник НТШ та «Просвіти», автор драматичних творів «Гальшка Острозька» та «Федько Острозький» [5, 155].

Наступним важливим аспектом культурно-мистецької діяльності греко-католицьких священників стало поширення музичної освіти та популяризація українського хорового співу. Одним із перших цей напрям почав розвивати парох с. Денисова о. Йосип Вітошинський. Він заснував при читальні «Просвіти» чоловічий хор та музичну школу, де охочі змогли вивчати мистецтво співу та сольфеджіо. Чоловічий хор та духовий оркестр, що працювали у філії, були знані в усій окрузі. Варто відзначити, що інструменти для оркестру о. Йосип Вітошинський придбав за власний кошт. Про його роботу позитивно відгукнулися такі відомі письменники, як Іван Франко та Богдан Лепкий.

Що стосується чоловічого хору, то він став справжньою гордістю денисівської «Просвіти». Чисельність хору в різні часи становила від 125 до 150 осіб. Своїми виступами він радував мешканців Тернополя, Станіславова, Коломиї, Бучача. Диригентом хору був його засновник о. Йосип Вітошинський. У 1884 р. хор виступав у залі Тернопільського замку на святкуванні 23-ї річниці від дня смерті Тараса Шевченка. У цьому концерті брала участь 12-річна Соломія Крушельницька [11, 16].

Серед учасників хору Академічного братства під керівництвом О. Нижанківського варто виділити ще одного представника духовенства – о. Євгена Купчинського, який брав активну участь у цьому колективі як співак і акомпаніатор. До речі, Є. Купчинський доводиться двоюрідним

братом Романові Купчинському – відомому письменникові та композиторові-пісняреві. Отримавши духовну освіту, він побував на багатьох парохіях Східної Галичини, а найдовше в с. Сороцьку на Тернопільщині. Він був учасником багатьох мистецьких колективів, проте найбільше прославився віртуозною грою на цитрі – струнному щипковому інструменті, що набув великої популярності в Західній Європі з кінця XVIII ст. У 1880–1890-х рр. він дав багато концертів у складі так званої «Дванадцятки» – концертного гурту в складі 12 артистів. На цих концертах виконувалося багато творів українських авторів, народна музика, що викликало велике піднесення в Галичині.

На початку XX ст. Є. Купчинський згуртував навколо себе колектив талановитих музикантів, організував цикл групових цитрових концертів. За його участі 1905 р. у Львові засновано співацьке товариство «Бандурист» і створено при ньому хор із такою ж назвою. Усе своє життя Є. Купчинський пропагував музичне і пісенне мистецтво, створював мистецькі колективи, своїм віртуозним виконанням збагачував українську мистецьку культуру [12].

Відомим колективом був також львівський чоловічий хор бандуристів, яким керував о. Євген Турула. Його запрошували на різні святкові та ювілейні концерти. Зокрема, на вечорі, присвяченому 100-річчю від дня народження М. Шашкевича, який відбувся 11 грудня 1911 р., колектив виконував і народні пісні, і академічні твори, що свідчить про його високий професійний рівень [48, 15]. Ще одним знаним у Галичині та за її межами мистецьким колективом був хор «Боян». Тривалий час ним керував відомий диригент о. Остап Нижанківський. У репертуарі хору були твори Січинського, Топольницького, Вахнянина, Лисенка, народні та духовні пісні [1, 43].

Окрім пропаганди аматорського музичного та хорового мистецтва в Східній Галичині, окремі представники духовенства заявили про себе як талановиті композитори, автори не лише творів на духовну тематику, а й

представники симфонічного та оперного жанру, творці пісень на вірші популярних українських поетів. До таких належать М. Вербицький, І. Лаврівський, О. Нижанківський, В. Матюк, П. Бажанський та інші.

Греко-католицький священник Михайло Вербицький (1815–1870), сьогодні відомий усім як автор музики до державного гімну України, народився у с. Явірнику-Руському, у сім'ї місцевого священника Михайла. Початкову музичну освіту він здобув у музичній школі при Перемишльській кафедрі, згодом тут же продовжив музично-теоретичну підготовку й опанував композицію під керівництвом відомого чеського диригента та композитора А. Нанке.

Окрім духовних творів, він написав музику до вистав «Верховинці», «Жовнір-чарівник», 12 оркестрових творів та рапсодій. М. Вербицький був одним із перших західноукраїнських композиторів, які вдалися до шевченківської тематики, створивши хорову інтерпретацію «Заповіту» Т. Г. Шевченка, що вперше прозвучала 1868 р. на святковому вечорі й здобула визнання. У цьому контексті цікавим є той факт, що коли в 1863 р. львівський театр «Руська бесіда» проголосив конкурс на кращий музичний твір, о. Михайло Вербицький написав музику до п'єси о. Івана Гушалевича «Підгіряни», і цей твір здобув на конкурсі перше місце. З цього часу музичні композиції М. Вербицького постійно входили до репертуару театру «Руська бесіда» [8, 441–442].

Його сучасник і колега о. І. Лаврівський (1822–1873) теж виходець із перемиського музичного осередку. В його творчому доробку музика до двох опер, великої хорової композиції «Осінь», він автор музичних творів на духовну тематику, у тому числі церковних псалмів. Разом із М. Вербицьким вони успішно виступали як диригенти та солісти в хорових колективах.

До молодшого покоління українських галицьких композиторів належать священники Віктор Матюк (1852–1912) та Остап Нижанківський (1863–1919). У творчому доробку В. Матюка близько 50 пісенних творів, у тому числі пісні на слова М. Шашкевича, І. Гушалевича, І. Франка.

Найвідомішими його творами є «Крилець», «Не згасайте, ясні зорі», солоспів «Веснівка» на слова М. Шашкевича, «Веснівка», «До руської пісні», «Крилець, крилець сокола дай», «Капраль Тимко», «Наші поселенці», «Нещасна любов». Також до праць В. Матюка належать книги «Малий катехизм музики» (1882), «Боян» – хоровий збірник (1886, видавець і співредактор), «Руський співаник для народніх шкіл» (у 4-х ч.), «Короткий начерк з гармонії і композиції» (1906), «Співаник церковно-народний для шкіл народних» (1911) [6].

О. Нижанківський (1862–1919 рр.), родом зі Стрийщини, освіту здобув у Дрогобицькій гімназії та Львівській духовній семінарії, 1897 р. в Празькій консерваторії склав іспит на вчителя музики. Окрім того, що він є автором популярних хорів «Гуляли», «З округів», багатьох пісень, у тому числі й на слова Т. Г. Шевченка, О. Нижанківський прославився як блискучий організатор хорового мистецтва. Він був засновником і диригентом хору Академічного братства, львівського і стрийського «Боянів». Йому було надано честь керувати монументальним зведеним хором під час святкування ювілею М. Лисенка у Львові в 1903 р. Фахівці вважають О. Нижанківського одним із перших послідовників традицій Лисенка на західноукраїнських землях. Однак, на жаль, о. О. Нижанківський не міг повною мірою зреалізувати свій творчий потенціал, оскільки постійні побутові труднощі прив'язували його до господарських справ. Хоча, з іншого боку, з цієї причини він реалізував себе як талановитий кооператор, засновник кооперативного молочарства в Галичині.

Таким чином, поступ галицьких українців у сфері національно-культурного життя в другій половині XIX – на початку XX ст. був досить відчутним. Виникає багато товариств, культурно-освітніх осередків, які густою мережею вкривають Східну Галичину. Лише упродовж 1900–1914 рр. було відкрито 2 000 нових читалень, 430 будинків «Просвіти» та Народних домів. Усього ж у краю діяло 2 664 бібліотеки, та 2 994 читальні, які очолювали здебільшого священники [9, 27]. Українська культура стала

активним чинником формування національної самосвідомості галицьких українців. Особливо важливу роль у цьому контексті відіграли такі її масові види, як театральне, хорове та музичне мистецтво. Усі вони популяризувалися завдяки активній участі й підтримці Української греко-католицької церкви та її духовенства.

Список використаної літератури:

1. Безкоровайний В. Дещо про музичне життя міста / В. Безкоровайний // Шляхами золотого Поділля. Т. II. – Філадельфія : П. А., 1970. – С. 41–49.
2. Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії / М. Возняк . – Л. : [б. в.], 1924. – 180 с.
3. Гулевич Л. Образ священика в оповіданні І. Франка «Чума» та «Повістках» М. Устияновича «Мість верховинця» і «Страстний четвер» / Л. О. Гулевич // Франкознавчі студії : зб. наук. пр. Вип. 4. – Дрогобич : Коло, 2007. – С. 102–109.
4. ДАТО. Ф. 317. оп. 1. Спр. 1.
5. Енциклопедія Українознавства : в 10 т. / голов. ред. В. Кубійович. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде Життя, 1954–1989. – 4016 с.
6. Івасейко С. Віктор Матюк: 3 життя і творчої діяльності / С. Івасейко. – Сокаль : Книгозбірня сокальської «Просвіти», 1992. – 69 с.
7. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів / К. Левицький. – Л. : Друк. О. Василяна у Жовкві, 1926. – 736 с.
8. Лірвак з-над Сяну: Перемиські друки середини ХІХ століття / упоряд. В. Пилипович. – Перемишль : Перемиський відділ ОУП, 2001. – 451 с.
9. Марчук В. В. Українська греко-католицька церква : іст. нарис / В. В. Марчук. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 164 с.
10. Письменники Західної України 30–50-х років ХІХ ст. – К. : [б. в.], 1965. – 695 с.

11. Савак Б. Сторінки «Просвіти» в Денисові (минуле) / Б. Савак // Матеріали виступів на святковій академії, присвяченій 120-річчю реєстрації читальні на Тернопільщині. – Тернопіль ; Козова ; Денисів, 1995. – 51 с.
12. Стадник Г. З музикою крізь життя / Г. Стадник // Народна справа. – 2007. – 6 лип.
13. Чернецький С. Нариси історії українського театру в Галичині / С. Чернецький. – Л. : [б. в.], 1934. – 252 с.